

Viața și credința în neoliticul și eneoliticul din România, sud-vestul Transilvaniei (I). Câteva caracteristici ale plasticii antropomorfe (7400 BP - 5000 BP)

Anamaria TUDORIE & Sabin Adrian LUCA

Lucian Blaga University of Sibiu, Department of History, Heritage, and Protestant Theology
Heritage and Socio-Cultural History Research Centre
Corresponding author emails: anamaria.tudorie@ulbsibiu.ro, sabinadrian.luca@ulbsibiu.ro

Life and beliefs in the Neolithic and Chalcolithic of Romania, southwestern Transylvania (I) Some characteristics of anthropomorphic plastic art (7400 BP - 5000 BP)

Abstract: The ideas presented in this paper are being focused on the results of the archaeological research on the prehistoric period sites of Lucian Blaga University of Sibiu and other archaeological excavations conducted by the specialists from the university specialized in Prehistory, and by the ones from Brukenthal National Museum. Ever since the Paleolithic era, with the appearance of *Homo sapiens fossilis*, we see the first, timid and rare, achievements related to anthropomorphic sculpture. Until now, the representation known as the Venus of Willendorf was famous, but the latest major discovery of this kind, fortunately, comes from a Romanian archaeological site, Poiana Cireșului (Neamț County). We observe that during this period, anthropomorphic representations have more the characteristics of idols/statuettes, not focusing on the facial features, but only on those of the body: sexual attributes and the exaggerated rendering of the characteristics of the female human body. After the year 7400 BP, we might think that this tradition, that of depicting the human body, the human being, in the form of idols/statuettes, to which the community shows respect, is continued. In several synthesis works, thousands of pieces of Neolithic and Chalcolithic sculpture have been published, where one can see the great diversity of these for the period analyzed, in Europe and in broader areas around this continent.

Keywords: Prehistory, Neolithic, Late Neolithic, Eneolithic, beliefs, plastic-art, anthropomorphic objects

Citation suggestion: Tudorie, Anamaria and Sabin Adrian LUCA. "Viața și credința în neoliticul și eneoliticul din România, sud-vestul Transilvaniei (I). Câteva caracteristici ale plasticii antropomorfe (7400 BP - 5000 BP)." *Transilvania*, no. 10 (2024): 90-96.

<https://doi.org/10.51391/trva.2024.10.10>.

Încă din epoca paleolitică, odată cu apariția lui *Homo sapiens fossilis*, vedem primele, timide și rare, realizări legate de plastica antropomorfă. Dacă până acum era celebră reprezentarea numită *Venus din Willendorf*¹, ultima mare descoperire de acest fel, provine, din fericire, dintr-un sit arheologic românesc,

1. Statueta a fost descoperită în anul 1908 în apropiere de localitatea Willendorf (Austria), iar recent un nou studiu aduce informații deosebit de importante cu privire la origine materialului din care aceasta a fost realizată: Gerhard W. Weber, Alexander Lukender, Mathias Harzhauser, Philipp Mitteroecker, Lisa Wurm, Lisa-Maria Hollaus, Sarah Kainz, Fabian Haack, Walpurga Antl-Wiser, Anton Kern, „The microstructure and the origin of the Venus from Willendorf”, *Scientific Reports* 12, 2926 (2022).

cel de *Poiana Cireșului* (județul Neamț)². Observăm că în perioadă aceasta reprezentări antropomorfe au mai mult caracteristicile unor idoli/statuete, neinteresând trăsăturile fizionomice ale feței, ci doar cele ale trupului: atribute sexuale și redarea mult peste măsură a caracteristicilor trupului uman feminin. După anul 7400 BP am putea gândi că această tradiție, cea a redării trupului uman, a omului, sub forma idolilor/statuete, la care comunitatea să manifeste respectul, este continuată. În câteva lucrări de sinteză s-au publicat mii de piese ale plasticii neolitice și eneolitice, în care se poate vedea marea diversitate a acestora pentru perioada analizată, în Europa și pe arii mai largi în jurul acestui continent³. Spre surprinderea noastră, cea mai veche relicvă a plasticii antropomorfe pe care am descoperit-o în arealul de cercetare din Transilvania al colectivului mai sus menționat, este o parte dintr-o statueta, o operă a artei cele mai vechi din neolitic, **fața umană de la Cristian I** (județul Sibiu)⁴.

Așa cum se poate observa din fotografia alăturată, cu scara de dimensionare aferentă, masca este una de tip miniatural (înălțime: 64,0 mm, lățime: 31,17 mm), iar realismul cu care aceasta a fost realizată este impresionant. Gura este întredeschisă (lungimea buzelor: 24,5 mm), iar modul în care buzele au fost modelate sugerează ideea de mișcare. La rândul-i, nasul este realizat perfect, nările fiind reprezentate prin incizii fine. Ochii, de tip migdalat, alungiți, având dimensiunile: lungime: 18,57 mm, iar lățimea maximă: 6,21 mm) s-au conservat doar parțial însă, cu toate acestea, impresia de tridimensionalitate a globului ocular se păstrează până astăzi. Se remarcă pomeții reliefați și incizii ușoare, aproape imperceptibile pe frunte.

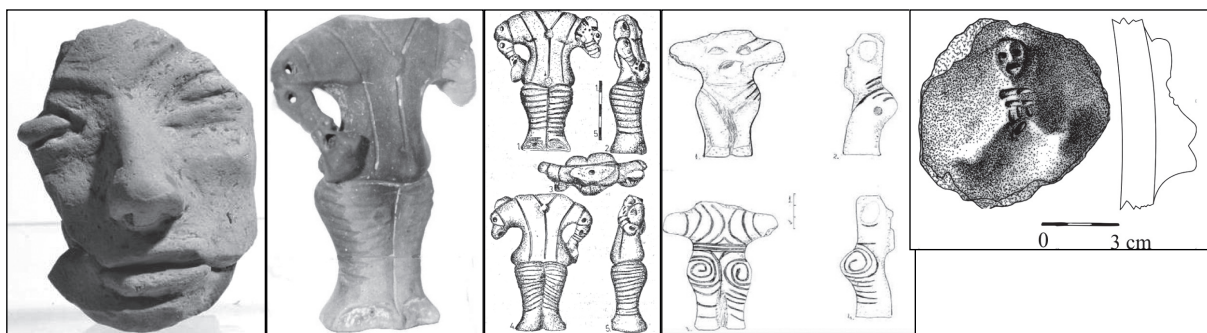

Figura 1: Masca de la Cristian I, Fig. 2. Statueta de la Liucova (fotografie), apud Luca, „Date despre statueta de la Liucova II”, Foto 3. Statueta de la Liucova (desen), apud Luca, Dragomir, „Date cu privire la o statueta inedită...” fig. 4 Fig. 4. Statueta de la Liucova II, apud Luca, „Date despre statueta de la Liucova II”, Fig. 1, Fig. 5. Femeie născând. Fragment ceramic, apud Luca, Perianu, „Turdaș-Luncă. 2011 preventive campaign”, Drawing.

Piesa a fost pictată în vechime pe toată suprafața feței cu culoare roșie (posibil ocră), care s-a păstrat doar pe anumite locuri. Materialul din care aceasta a fost realizată este un lut fin, nisipos, cu pleavă tocată mărunț, iar arderea a fost una bună. Masca a fost descoperită cu partea inferioară a gurii ruptă din vechime, fiind așadar supusă unui ritual de desprindere, fragmentare. Inițial, masca a fost parte a unui vas de cult, dispusă în zona gâtului unei posibile modelări integrale a personajului, fiind decupată (masca), în mod intenționat, de acolo. Ideea din spatele detașării acestei măști este pusă în legătură cu păstrarea amintirii personajului portretizat, o practică comună în perioada supusă analizei noastre⁵. Totodată, merită amintit aici și contextul arheologic în care această piesă a fost descoperită. În partea

2. Elena Cristina Nițu, Randall White, Marin Cârțumaru, Ovidiu Cîrstina, Florin Ionuț Lupu, Marian Leu, Mihai Straticiu, Tiberiu Bogdan Sava, Adrian Bălășescu, Mihaela Manea, Stelian Grigore, Robert Sîrbu, „A new Paleolithic female figurine from Piatra Neamț, Romania”, *L'Anthropologie* 127 (January-March 2023), 103103.

3. Doug Bailey, *Prehistoric figurines. Representation and Corporeality in the Neolithic* (London and New York: Routledge. Taylor & Francis Group, 2005); Svend Hanssen, “Neolithic figures in Anatolia”, în *The Neolithic in Turkey. 10500-5200 BC: environment, settlement, flora, fauna, dating, symbols of belief, with views from North, South, East, and West*, eds. Mehmet Özdoğan, Neziha Başgelen, Peter Kuniholm (Istanbul: Archaeology & Art Publications, 2014).

4. Sabin Adrian Luca, *Viața trăită sub zei. Situl Starčevo-Criș I de la Cristian I, județul Sibiu, România / Living under the Gods. The Starčevo-Criș I site from Cristian I, Sibiu County, Romania* (Suceava: Editura Academiei Române, Editura Karl A. Romstorfer, 2015): 202, 205.

5. Heiner Schwarzberg, *Durch menschliche Kunst und Gedanken gemacht* (München: Verlag Marie Leidorf GmbH, 2011), Taf. 10/3; 11 (în text); Taf. 1/3, 5a2-5, 7/1, 3; 11-12; 14-15; 23/1; 25-27; 33/2-5; 34-37; 47/3; 48; 56/1, 4; 66; 73; 75; 76/1; 77/1; 81; 87; 89-91; 92/1; 94-95; 100-101; 1023-4; 103-105; 110-111; 116; 123/1, 3; 127; Svend Hansen, *Bilder von Menschen der Steinzeit* (Mainz: Philipp von Zabern, 2007), vol. 2, fig. 40/1; 95/1; 95/2; 119; 200/9.

de est a *sanctuarului format din gropi rituale* de la Cristian I a fost identificată o groapă cu mai multe morminte, mai precis șase schelete umane. Locuința, numită *Casa morților*, pune practic capăt funcționării sanctuarului menționat mai sus, fiind construit „peste” aceste, tăind complexe arheologice anterioare din componența sa. Din cauza dimensiunii acestei amenajări, comparând situația cu cea a altor locuințe datate în perioada (Starčevo-Criș I), nu se poate admite ca având o funcționalitate de locuință de zi cu zi, dar luând în calcul și artefactele descoperite aici, publicarea cercetării susține ideea ca prin această construcție se „pecetluia” părăsirea sanctuarului de gropi⁶.

Recent, un studiu interdisciplinar a adus noi informații cu privire la datarea acestor complexe arheologice⁷ dar, pentru cunoașterea de către publicul larg a piesei descrise cu acest prilej informații au fost publicate și în revista *Magazin istoric*⁸. Neoliticul vechi, faza de început, mai prezintă statuete din lut. Acestea sunt o îngemănare între vechile piese antropomorfe paleolitice având atributele sexuale extrem (abuziv) de bine reliefate, dar cu capul și uneori brațele bine reliefate, numite *Venus*. Remarcăm în România statueta numită *Venus de la Zăuan*⁹ statueta de același tip de la *Tășnad-Sere*¹⁰ și fragmentul de statueta de la *Cristian III*¹¹. Contemporană cu această piesă, cea antropomorfă de tip *Venus*, apare, tot în situl de la *Zăuan-Cimitirul reformat*, o mască antropomorfă (?) realizată din lut, de formă aproximativ triunghiulară¹². Această piesă, este, din punct de vedere cronologic relativ, contemporană cu a doua și ultima parte a neoliticului timpuriu, când mai sunt încă migrații și pendulări de populație dinspre Orient, așa cum sunt cele de la *Merșani, Situl II*¹³. Odată cu acest moment, se pare că într-o mare parte a Europei de sud-est, mai ales în cultura *Vinča* (nou-venită) și alte fenomene culturale înrudite, înfloresc idolii antropomorfi. Poziția acestora este statică: cu picioarele lipite și folosite ca postament, cu mâinile puțin reliefate, sunt îmbrăcate și au mască, în fazele vechi privind în sus cu fața înclinată la 45 grade și odată cu evoluția culturii *Vinča* ajung să aibă masca trapezoidală¹⁴.

Masca de la Zăuan ne arată în mod clar și cert faptul că ritualul mascării și demascării se întâmplă contemporan cu începutul culturii *Vinča*, faza A. Deci, era de așteptat ca acest ritual să fie puternic evidențiat în cazul în care reprezentările antropomorfe din cultura *Vinča* sunt de fapt șamani, vraci sau preoți ai unui cult al epocii. Pentru noi, obișnuiți cu reprezentanți ai cultului de sex masculin în creștinism, este ciudat faptul că după opinia generală a cercetătorilor perioadei idolii sunt eminentamente feminini. Odată cu descoperirea piesei numită **Statueta de la Liubcova** situația idolilor culturilor din zona central și sud-est europeană s-a clarificat¹⁵. Statueta este realizată din lut fin, având în compoziție și pietricele, colorată o culoare brun-roșcată. Este acoperită cu un slip fin, de culoare neagră, exfoliat, mai ales pe părțile laterale. Arderea este una foarte bună. Dimensiunile sale sunt: înălțime: 11,9 cm, lățimea maximă, măsurată în zona coatelor: 9,1 cm, iar lățimea tălpilor: 4,4 cm. În ceea ce privește forma piesei, se remarcă *steatopigia*, precum și o lățire în zona tălpilor, care îi asigură stabilitatea pe verticală. Elementele care sugerează sexul feminin (pe lângă *steatopigia* pronunțată) sunt: modelarea plastică a sânilor și forma pântecului. Brațul drept este îndreptat spre șold, iar cel stâng este adus către

6. Luca, *Viața trăită sub zei*: 197-202.

7. Sabin Adrian Luca, Raluca Teodorescu, Florentin Perianu, Oana Gâza, Mirela Mihon, Doru Păceșilă, „Noi date radiocarbon obținute din analiza mormintelor datate în primul val neolitic, provenind din situl arheologic de la Cristian I, jud. Sibiu, România”, în ed. Vasile Diaconu, *Ab Lapide ad Metallum. Studia in honorem Professoris Marin Cărciumaru* (Brăila & Piatra Neamț: Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Editura „Constantin Matasă”, 2022).

8. Sabin Adrian Luca, „«Brâncuși» înainte de Brâncuși”, *Magazin Istoric*, iunie 2021.

9. Éva Lakó, „Piese de cult din așezarea neolitică de la Zăuan (județul Sălaj)”, *Acta Musei Porolissensis*, I, 1977: Fig. 2.1-4.

10. Neța Iercoșan, Sabin Adrian Luca, „Noi descoperiri de artă plastică antropomorfă preistorică din zona Careiului”, *Analele Banatului*, S.N., Arheologie – Istorie, 6, 1998.

11. Sabin Adrian Luca, Adrian Georgescu, Anamaria Tudorie, Florentina Marțiș, *Cristian III: Realități cronologice și culturale preistorice dovedite prin cercetările preventive* (Suceava: Editura Karl A. Romstofer, 2017).

12. Éva Lakó, „Piese de cult din așezarea neolitică de la Zăuan (județul Sălaj)”, *Acta Musei Porolissensis*, I, 1977: Fig. 5.1.

13. Sabin Adrian Luca, Florentin Perianu, Adrian Luca, Anamaria Tudorie, Ana-Maria Păpureanu, *Oameni și zei. Un sanctuar al neoliticului timpuriu?* (Sibiu: Editura Muzeului Național Brukenthal, 2022).

14. Toate aceste atribute, atât acelea pentru neoliticul timpuriu, cât și cele pentru neoliticul dezvoltat sunt excelent evidențiate în: Gheorghe Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, vol. I-II (Cluj-Napoca: Comitetul pentru Cultură și Educație Socialistă al Județului Cluj, 1979).

15. Sabin Adrian Luca, Ion Dragomir, „Date cu privire la o statueta inedită de la Liubcova-Ornița (jud. Caraș-Severin)”, *Banatica* 9 (1987); Sabin Adrian Luca, Ion Dragomir, „Die Statuette von Liubcova-Ornița”, *Dacia Nouvelle Serie*, 33, 1989.

umăr. Statueta este una acefală, capul fiind rupt încă din vechime, dar se pare că s-a încercat fixarea sa ulterioară prin alipirea cu ajutorul unei tije, existând o perforație produsă ulterior realizării sale, înspre zona stângă a corpului, pe gât. Două perforații apar în zona fiecărui braț.

Elementele de vestimentație sunt foarte bine redade. Este vorba despre două piese: o cămașă și o fustă tip pantalon, sugerată de două fâșii de material. Pe lângă cele două elemente, mai sunt reprezentate: un pandantiv care prinde materialul cămășii în zona decolteului, două brățări care fixează materialul mânecilor, pe brațe și posibil un șnur care a fost folosit pe post de brâu pentru a susține fusta.

Mâna stângă a piesei, adusă către umăr prezintă o mască, realist realizată, cu ochii oblici sugerați prin două incizii adânci, la fel și gura. În mâna stângă se află un vas, de tip *askos*, interpretat ca fiind un recipient folosit în ritualul libației. Mai mult, după câțiva ani de la publicarea acestei piese, s-a descoperit o a doua, în același sit, și tot întâmplător¹⁶. Văzând starea de conservare a celor două piese, putem să facem astăzi unele observații în plus, față de modul în care au fost descoperite acestea. Prima piesă se află într-o stare de conservare foarte bună, arătând, mai degrabă, ca un bun cultural scos dintr-un depozit arheologic în urma unei săpături, nu întâmplător, cum ne-a comunicat autorul descoperirii. Noi am cercetat sistematic în 1985, 1987 și 1990. După toate probabilitățile piesa face parte din lotul 1985 care a fost cel mai bogat în descoperiri. Credem că unul dintre muncitori a „predat-o” mai târziu. A doua piesă, este extrem de rulată de ape și, de data aceasta, este în mod cert scoasă din depozitul arheologic (stratul de cultură) prin activitatea de spălare a Dunării asupra malului, odată cu nașterea barajului Hidrocentralei Porțile de Fier I. Statueta are un aspect poros și se distinge pietricele de mici dimensiuni în compoziția lutului din care a fost realizată. Culoarea sa este brun-cărămizie, cu slip exfoliat și cu o ardere foarte bună. Dimensiunile sunt: înălțime: 11,3 cm, lățimea maximă, măsurată în zona coatelor: 8,2 cm, lățimea tălpilor: 3,8 cm. Se remarcă, și în acest caz o steatopigie pronunțată, cu zona tălpilor lățită, pentru o mai bună stabilitate. Brațele statuetei sunt rupte încă din vechime în zona coatelor. Se distinge în mod clar elementele de vestimentație, dar și cele ale obiectului de cult, vasul de libație. Și în acest caz, lipsește capul, fiind rupt în vechime. Brațele statuetei par a fi fost găurite transversal, după cum ne arată o urmă de perforație ce se poate distinge studiind zona cotului din dreapta piesei, lucru caracteristic o bună bucată de vreme în cultura Vinča, mai ales în fazele târzii ale culturii¹⁷.

Ca lucrurile să fie definitiv puse la punct, și în cercetările de la Uivar s-a descoperit o mască din lut, care confirmă existența acestui obicei în vremea neoliticului¹⁸. În Transilvania, după primul val Vinča A, pe teritorii aflate în zona intersecției râului Strei cu Mureșul, pe o suprafață de aproximativ 80-100 km² se naște o cultură arheologică total deosebită de cea vinciană, evoluând în paralel cu aceasta, cultura Turdaș. Una dintre caracteristicile acestei culturi o reprezintă plastica antropomorfă, statuetele neputând fi numite idoli deoarece nu sunt mascate, au trăsăturile feței realiste și trupul la fel. Între cele mai reprezentative piese ale culturii Turdaș este o **statuetă masculină de la Orăștilor-Dealul Pemilor**, punct X₂. Vedeti, de la bun început, că există și personaje masculine, iar după cum se dispune această descoperire, neoliticii ne-au lăsat simbolistica unei perechi antropomorfe. Cultura Turdaș are, în consecință, o altă rădăcină decât cultura Vinča și evoluția acesteia în Banat și Transilvania. Statueta în discuție este realizată din lut fin, având o ardere bună, iar culoarea variază de la cărămiziu spre galben și flecuri cenușii. Dimensiunile sale sunt: înălțime: 11,9 cm, lățime maximă: 6,1 cm. Singurele piese vestimentare sunt un brâu, redat prin trei incizii late în jurul șoldului, o apărătoare de sex, redată prin șase incizii adânci, legată printre fese, de brâu, cu un șnur, redat printr-o incizie și trei coliere de dimensiuni diferite, vizibile în zona pieptului. Personajul a fost realizat cu detalii amănunțite: talpa piciorului prezintă toate cele cinci degete, fesele sunt bine redade, la fel mâinile, înfipte în brâu. În ceea ce privește fizionomia feței, remarcăm nasul, gura și ochii. Părul este și el redat prin tăieturi scurte în zig-zag. Un element interesat îl reprezintă o gaură (diametrul 0,5 cm) realizată în spatele statuetei, în zona rinichiului stâng. Trebuie amintită aici și fragmentul de vas cu o **aplicație antropomorfică descoperit în cadrul săpăturilor de salvare din situl de Turdaș-Luncă**, campania 2011, Sector B, complex 341-2¹⁹.

16. Sabin Adrian Luca, „Date despre „Statueta de la Liubcova II”, jud. Caraș-Severin”, *Acta Terrae Septemcastrensis*, 1, 2002.

17. Sabin Adrian Luca, „Contribuții la istoria artei neolitice. Plastica așezării de la Liubcova-Orni (jud. Caraș-Severin)”, *Banatica*, 10, 1990.

18. Wolfram Schier, Florin Drașovean, „Masca rituală descoperită în tellul neolitic de la Uivar (jud. Timiș)”, *Analele Banatului XII-XIII* (2004-2005).

19. Sabin Adrian Luca, Florentin Perianu, „Turdaș-Luncă. 2011 preventive campaign, Sector B. Feature 341-2. A ritual pit? Turdaș, culture, phase III”, *Acta Terrae Septemcastrensis*, XVIII (2019).

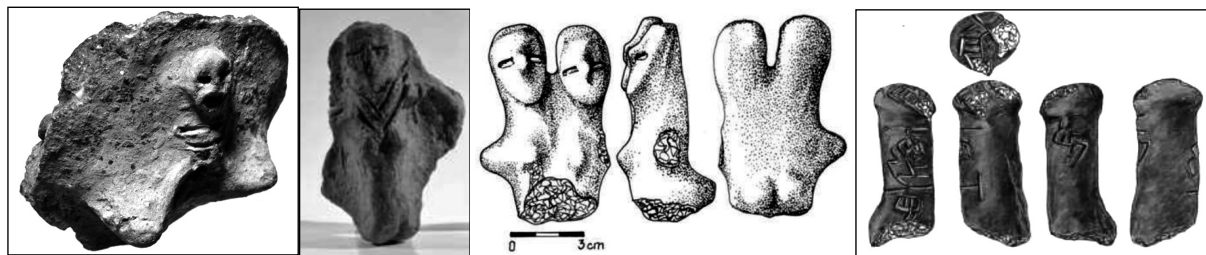

Fig. 6. Femeie născând. Fragment ceramic, *apud* Luca, Perianu, „Turdaș-Luncă. 2011 preventive campaign”, Photo 12. 1, Fig. 7. Tărtăria-Gura Luncii. Tell. L.XVI. „Prometeu”, *apud* Luca, „Tărtăria rediviva”, Foto 214, Fig. 8. Tărtăria-Gura Luncii. Tell. C.LVII. Statuetă antropomorfă dublă, *apud* Luca, „Tărtăria rediviva”, Fig. 147, Fig. 9. Tărtăria-Gura Luncii. Tell. Groapa dintre locuințele L.XII și L.XIII, *apud* Luca, „Tărtăria rediviva”, Fig. 142/1.

Compoziția și dimensiunea fragmentului de vas indică faptul că acesta era unul de uz comun, fiind degresat cu nisip cu bobul mare și măr. Culoarea exterioară este galben-roșcat, iar cea interioară negru. Arderea a fost una bună. Aplicația are următoarele dimensiuni: înălțimea maximă: 7,5 cm, lățimea maximă: 7,6 cm și grosimea maximă: 3,5 cm.

Reprezentarea indică un personaj feminin, într-o scenă de naștere. Ochii sunt redați larg deschiși, disproporționați, sugerând durerea, la fel și forma în care a fost redată gura indicând un strigăt. Picioarele sunt depărtate, iar vulva este dilatată, pregătită pentru naștere. Această piesă este unică în zona europeană, în ceea ce privește realismul cu care ea a fost realizată, dar și tridimensionalitatea sa. Spre finalul acestei sinteze, am decis să prezentăm, câteva descoperiri extrem de importante pentru tema abordată, provenind din bine-cunoscutul sit arheologic Tărtăria, punctul *Gura Luncii*. În timpul cercetărilor preventive de aici²⁰, a fost identificat un artefact (parte a unui gât de vas) pe care a fost reprezentat, prin tehnica *altoreliefului*, un **personaj feminin**²¹. Vasul de pe care a fost desprins acest personaj era unul încadrat în categoria grosieră, având nisip cu bobul mare și pietricele ca degresant, o culoare cărămizie și ardere secundară. Atributele feminine sunt reprezentate de sâni. Fața este mascată cu o mască de formă aproximativ pentagonală, iar poziția mâinilor este una de „crucificare”. În partea superioară a corpului prezintă o ornamentație în formă unghiulară, realizată prin incizii umplute cu alte ornamente făcute prin impresiune. Dimensiunile acestei piese sunt: înălțime: 9,2 cm, lățime maximă, în zona unde mâinile se sfârșesc: 7 cm. Piesa, care a fost încadrată cronologic în faza A a culturii Vinča, are cea mai apropiată analogie cu o alta descoperită în situl de la Turdaș²². Cea de la Turdaș, realizată în manieră mai degrabă petreșteană, are pe umărul stâng reprezentată, prin incizare, o pasăre, iar mai la stânga, tot prin incizare este redat un personaj uman. Sub brațul stâng apar alte incizii, care au fost însă dificil de interpretat. Ambele piese în discuție, par a fi „conectate”, „legate” de vasul din care fac parte cu ajutorul unor serii de incizii.

Alte descoperiri similare, încadrare de către specialiști ca fiind „orante” sau „dansatoare” au fost descoperite la Sânpetru German²³, Zorlențu Mare-*Icreliște*²⁴, Limba²⁵, Șoimuș-*la Avicola* (Ferma 2)²⁶.

20. Sabin Adrian Luca, *Tărtăria rediviva* (Alba Iulia: Editura Muzeului Național Brukenthal, Editura Altip, 2016).

21. Sabin Adrian Luca, Adrian Luca, „Prehistoric signs and symbols in Transylvania (3). «Prometheus» before Prometheus. The Neolithic and Aeneolithic settlement from *Tărtăria-Gura Luncii* (Alba County)”, *Acta Terrae Septemcastrensis* XIV (2015).

22. Marton Roska, *Die Sammlung Zsófia von Torma* (Cluj, 1941): Tab. CXXI/6; Joan Marler, ed., *The Danube Script. Neo-Eneolithic Writing in Southeastern Europe* (Sebastopol & California: Institute of Archaeomithology, 2008), 94; Zoia Maxim, Gheorghe Lazarovici, Cornelia-Magda Lazarovici, Marco Merlini, „Catalogue of Signs”, în *The Danube Script in the light of Tărtăria and Turdaș discoveries. Exhibition Catalogue*, ed. Zoia Maxim, Joan Marler, Viorica Crișan (Cluj-Napoca: Mega, 2009), Cat. 92.

23. Anton Nițu, *Venus din Sânpetru German, județul Arad*, *Ziridava*, 3-4 (1974): 24-36.

24. Gheorghe Lazarovici, Cornelia-Magda Lazarovici, Marco Merlini, *Tărtăria and the secret tablets* (Cluj-Napoca: Mega, 2011), 115, Fig. VI.8b.

25. Marius-Mihai Ciută, Cristian-Titus Florescu, *Preliminary considerations regarding Vinča anthropomorphic figurines discovered in archaeological site Limba-Oarda de Șos, Sectors: Bordane, Șesu' Orzii and Vărăria*, *Acta Terrae Septemcastrensis* IX (2010): fig. 26.

26. Cristian Eduard Ștefan, Radu Petcu, Răzvan Petcu, *Reprezentări antropomorfe din așezarea neolitică de la Șoimuș-*la Avicola* (Ferma 2), jud. Hunedoara*, *Studii de Preistorie*, 10, 2013: 50-52, pl. IV/1-3; V-VII.

Tot cu ocazia cercetărilor preventive de la Tărtăria-Gura Luncii a fost descoperită o **statueta dublă**²⁷ indicând prezența, și aici, a cultului perechii sacre. Piesa este fragmentară, spartă în vechime în partea sa inferioară și a fost realizată din lut degresat cu nisip fin, culoarea cărămiziu-gălbuie, cu o ardere bună. Dimensiunile sale sunt: înălțime: 8,7 cm, lățime: 5,8 cm și grosime 3,6 cm. În partea stângă, cum privim imaginea de la Figura 8 regăsim personajul masculin, iar în partea dreaptă, cel feminin. Această interpretare a rezultat în urma prezenței diformismului sexual în realizarea piesei: personajul masculin având dimensiuni mai mari decât cel feminin. Complexul în care acest artefact a fost descoperit este încadrat din punct de vedere cronologic în faza B a culturii Vinča. Piesa are analogii în situl de la Vinča²⁸, în Serbia și Zorlențul Mare-Icrlişte, Banatul românesc²⁹.

Un ultim caz de reprezentare antropomorfă descoperit la Tărtăria, pe care dorim să îl ilustrăm aici este **o apucătoare/toartă antropomorfă**, parte a unui vas de cult, provenită dintr-o groapă aparținând culturii Petrești³⁰. Această statueta este una cu totul deosebită, având sugerate două fețe, pe părți opuse, asemănătoare cu imaginea zeului roman Ianus, care reprezenta începuturile și tranzițiile, trecerile, în mitologie. Fiind reprezentat cu două fețe (rareori cu patru) acesta avea capacitatea de a privi atât înspre trecut, cât și înspre viitor³¹. Forma acestei apucători este de *phallus*, realizată din lut degresat cu nisip fin, culoare gri-cenușie și ardere bună, iar dimensiunile sale sunt: 7,5 cm înălțime și 2,8 cm lățimea maximă³². Pe partea feței reprezentate cel mai bine (Fig. 9) sub nasul său, au fost incizate două registre cu semne/simboluri. Partea inferioară este subliniată print-o incizie, barată cu o altă în partea stângă, perpendiculară. Între barări se află un personaj redat în mișcare. Sub bara se află un alt simbol, rupt în vechime, posibil antropomorf. Pe creștet găsim cel de-al doilea personaj antropomorf, din care dispăre o parte. Sub a doua față, redată opus primei, există o altă reprezentare, posibil o pasăre³³. Autorul descoperirii consideră că figurina a fost distrusă intenționat, dar și programatic³⁴. Marea majoritate a reprezentărilor antropomorfe aparținând neoliticului și eneoliticului sunt feminine, probabil *zeițe* ale fecundității și fertilității, pregătite să nască copii. În general, descoperirile de acest tip, sunt fragmentate ritualic, așa cum am văzut și în exemplele mai sus prezentate. La baza sistemului religios aparținând neoliticului și eneoliticului stau simboluri feminine legate de cultul fecundității și al fertilității, având rolul și de *Zeiță Mamă*, precum și simbolurile antropomorfe masculine, mai rare, e adevărat, îndesindu-se la sfârșitul neoliticului/eneoliticului, dar și cele zoomorfe reprezentate de taur, pentru care vom veni cu exemple și detalii în studiul viitor.

Bibliography

- Bailey, Doug, *Prehistoric figurines. Representation and Corporeality in the Neolithic*. London and New York: Routledge, 2005.
- Ciută, Marius-Mihai, and Cristian-Titus Florescu. "Preliminary considerations regarding Vinča anthropomorphic figurines discovered in archaeological site Limba-Oarda de Șos, Sectors: Bordane, Șesu' Orzii and Vărăria." *Acta Terrae Septemcastrensis* IX (2010).
- Hansen, Svend. *Bilder von Menschen der Steinzeit* [Pictures of Stone-Age People]. Mainz: Philipp von Zabern, 2007.
- Hanssen, Svend. "Neolithic figures in Anatolia." In *The Neolithic in Turkey. 10500-5200 BC: environment, settlement, flora, fauna, dating, symbols of belief, with views from North, South, East, and West*, edited by Mehmet Özdoğan, Neziha Başgelen and Peter Kuniholm. Istanbul: Archaeology & Art Publications, 2014.
- Iercoșan, Neța, and Sabin Adrian Luca. "Noi descoperiri de artă plastică antropomorfă preistorică din zona Careiului" [New prehistoric anthropomorphic plastic-art discoveries from Carei area]. *Analele Banatului, S.N., Arheologie – Istorie*, no. 6 (1998).
- Lakó, Éva "Piese de cult din așezarea neolitică de la Zăuan (județul Sălaj)" [Cult plastic-art pieces from the neolithic settlement of Zăuan (Sălaj County)]. *Acta Musei Porolissensis*, I (1977).
- Lazarovici, Gheorghie. *Neoliticul Banatului* [The Neolithic of Banat], vol. I-II. Cluj-Napoca: Comitetul

27. Luca, *Tărtăria rediviva*, 189.

28. Miloje Vasic, *Preistorija Vinča* (Beograd, 1936, 3): 120, S1. 552; 119-120; T.CXVIII, S1. 549.

29. Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, 93, fig. 7/14.

30. Luca, *Tărtăria rediviva*, 184-185, fig. 142/1.

31. https://www.greekmythology.com/Myths/Roman/Janus/janus.html?utm_content=cmp=true, accesat la 13.12.2024.

32. Sabin Adrian Luca, „Two Statuettes Discovered at Tărtăria-Gura Luncii in the Campaign of Preventive Researches form 2014-2015 «The Goddess with the Snake» and «Janus»”, *Annales D'Université "Valahia" Târgoviște*, 20 (2018): 37.

33. Luca, *Tărtăria rediviva*, 184-185.

34. Luca, *Tărtăria rediviva*, 184-185.

- pentru Cultură și Educație Socialistă al Județului Cluj, 1979.
- Lazarovici, Lazarovici, Cornelia-Magda Lazarovici, and Marco Merlini. *Tărtăria and the secret tablets*. Cluj-Napoca: Mega, 2011.
- Luca, Sabin Adrian. "Contribuții la istoria artei neolitice. Plastica așezării de la Liubcova-Ornița (jud. Caraș-Severin)" [Contributions to the history of Neolithic art. The plastic-art from Liubcova-Ornița (Caraș-Severin County)]. *Banatica* 10 (1990).
- Luca, Sabin Adrian. "Date despre 'Statueta de la Liubcova II', jud. Caraș-Severin" [Data about the statuette from Liubcova II, Caraș-Severin County]. *Acta Terrae Septemcastrensis*, 1, 2002.
- Luca, Sabin Adrian. *Viața trăită sub zei. Situl Starčevo-Criș I de la Cristian I, județul Sibiu, România* [Living under the Gods. The Starčevo-Criș I site from Cristian I, Sibiu County, Romania]. Suceava: Editura Academiei Române, Editura Karl A. Romstorfer, 2015.
- Luca, Sabin Adrian. *Tărtăria rediviva* (Alba Iulia: Editura Muzeului Național Brukenthal, Editura Altip, 2016).
- Luca, Sabin Adrian, and Adrian Luca. "Prehistoric signs and symbols in Transylvania (3). 'Prometheus' before Prometheus. The Neolithic and Aeneolithic settlement from *Tărtăria-Gura Luncii* (Alba County)." *Acta Terrae Septemcastrensis* XIV (2015).
- Luca, Sabin Adrian, Adrian Georgescu, Anamaria Tudorie, and Florentina Marțiș. *Cristian III: Realități cronologice și culturale preistorice dovedite prin cercetările preventive* [Cristian III: Chronological and cultural prehistoric realities proved through preventive researches]. Suceava: Editura Karl A. Romstorfer, 2017.
- Luca, Sabin Adrian, and Florentin Perianu. "Turdaș-Lunca 2011 preventive campaign, Sector B. Feature 341-2. A ritual pit? Turdaș, culture, phase III." *Acta Terrae Septemcastrensis* XVIII, 2019.
- Marler, Joan, ed. *The Danube Script: Neo-Eneolithic Writing in Southeastern Europe*. Sebastopol, CA: Institute of Archaeomithology, 2008.
- Maxim, Zoia, Gheorghe Lazarovici, Cornelia-Magda Lazarovici, and Marco Merlini. "Catalogue of Signs." In *The Danube Script in the light of Tărtăria and Turdaș discoveries: Exhibition Catalogue*, edited by Zoia Maxim, Joan Marler, Viorica Crișan. Cluj-Napoca: Mega, 2009.
- Nițu, Anton. *Venus din Sânpetru German, județul Arad* [Venus from Sânpetru German, Arad County]. *Ziridava* 3-4 (1974).
- Nițu, Elena Cristina et al. "A new Paleolithic female figurine from Piatra Neamț, Romania." *L'Anthropologie* 127 (January-March 2023): 103103.
- Roska, Roska. *Die Sammlung Zsófia von Torma* [The Zsófia von Torma Collection]. Cluj, 1941.
- Schier, Wolfram, and Florin Drașovean. "Masca rituală descoperită în tellul neolitic de la Uivar (jud. Timiș)" [The ritual mask discovered in the Neolithic tell from Uivar (Timiș County)]. *Analele Banatului*, XII-XIII (2004-2005).
- Schwarzberg, Heiner. *Durch menschliche Kunst und Gedanken gemacht* [Made by human art and thought]. München: Verlag Marie Leidorf GmbH, 2011.
- Ștefan, Cristian Eduard, Radu Petcu, Răzvan Petcu. *Reprezentări antropomorfe din așezarea neolitică de la Șoimuș-La Avicola (Ferma 2), jud. Hunedoara* [Anthropomorphic representations from the Neolithic settlement of Șoimuș-La Avicola (Ferma 2), Hunedoara County]. *Studii de Preistorie* 10 (2013).
- Vasić, Miloje, *Preistorija Vinča* [Prehistory of Vinča] (Beograd, 1936).
- Weber, Gerhard W. et al. "The microstructure and the origin of the Venus from Willendorf." *Scientific Reports* 12, no. 2926 (2022).